

ПРЕДМЕТ І ЗАСОБИ КОМУНІКАЦІЇ МІЖ СУБ'ЄКТАМИ УПРАВЛІННЯ САМОСТІЙНОЮ НАВЧАЛЬНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ СТУДЕНТІВ ЮРИДИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Розглянуто проблему недостатньої вивченості системи управління самостійною навчальною діяльністю майбутніх юристів. Висвітлено особливості комунікації між суб'єктами управління.

Ключові слова: комунікація, суб'єкти, управління, самостійна робота, студенти юридичних спеціальностей.

Рассмотрена проблема недостаточной изученности системы управления самостоятельной учебной деятельностью будущих юристов. Исследованы особенности коммуникации между субъектами управления.

Ключевые слова: коммуникация, субъекты, управление, самостоятельная работа, студенты юридических специальностей.

The problem of insufficient state of knowledge the management system of future lawyers' self-learning activity is considered. The management subjects' features of communication are investigational.

Key words: communication, subjects, management, self-learning work, law students.

Розвиток вищої освіти серед інших векторів передбачає збільшення обсягу самостійної навчальної діяльності, що зумовлює необхідність нових можливостей реалізації цієї форми роботи. Один з напрямів таких досліджень полягає в розгляді можливостей збільшення ефективності самостійної роботи за допомогою оптимізації системи управління нею, зокрема в навчальних закладах, що здійснюють підготовку юристів. Водночас система управління самостійною навчальною діяльністю студентів юридичних спеціальностей є недостатньо дослідженою науковцями та не функціонує як окремий об'єкт, що і є проблемою, яка висвітлена в статті. Її дослідження, зокрема вивчення особливостей комунікації між суб'єктами управління, дозволять наблизити вирішення питання щодо створення механізму управління самостійною роботою майбутніх юристів.

Дослідження ґрунтоване на працях, присвячених теоретичним і практичним засадам організації самостійної роботи [1-4] та підготовці фахівців юридичних спеціальностей [5; 6]. У них визначено складові самостійної роботи, особливості її проектування та специфічні умови підготовки юристів, зокрема в разі відомчої освіти, розглянуто аспекти комунікації між суб'єктами системи управління самостійною роботою студентів, що необхідно для вирішення проблеми.

Метою дослідження є визначення напрямів комунікації в системі управління самостійною роботою майбутніх юристів, а завданнями — вивчення їх змісту та засобів реалізації.

Комунікативне середовище системи управління самостійною роботою студентів юридичних спеціальностей має декілька відповідних каналів та характеризується специфічними ознаками, зумовленими майбутньою професією студентів. Типовий для цивільних навчальних закладів процес організації роботи факультетів, кафедр та студентів не є ідентичним для відомчої освіти, зокрема Міністерства внутрішніх справ України. Військова специфіка таких навчальних закладів потребує поєднання в роботі суб'єктів навчального процесу елементів освітньої та правоохоронної діяльності, що позначається на характері внутрісистемної комунікації і на що слід зважати під час розгляду як форм, так і змісту комунікації між ректоратом, деканатом, кафедрою і студентами.

Основні змістові аспекти комунікації в системі управління самостійною роботою студентів можна поділити на декілька груп, залежно від призначення використання комунікативного каналу. Перша з них охоплює ті елементи комунікації, в яких інформація, надана іншим суб'єктам, містить елемент вимоги. Такими є документи, подані у формі наказу, розпорядження, рішення колегіального органу (вченої або методичної ради, засідання кафедри) та які перебувають в обігу в мікросистемах «ректорат-деканат-кафедра», «деканат-кафедра-студент», «кафедра-студент». Предметами таких документів можуть бути вимоги до стандартів навчання, форм, змісту та якості навчальної документації, проектування самостійної роботи, підготовки методичного забезпечення, організації самостійної навчальної діяльності студентів, звітування підлеглих суб'єктів управління, їх заохочення та покарання тощо. Зазначені вимоги в деяких аспектах суттєво відрізнятимуться в ситуаціях підготовки цивільних юристів та курсантів, оскільки аспект організації самостійної роботи потребує врахування зайнятості майбутніх фахівців. Наприклад, навчальний день студента нормований лише розкладом занять і графіками роботи бібліотеки, навчальних приміщень, консультацій викладачів, тоді як курсанта — ще й часом харчування, виконанням господарських робіт, періодичним несенням служби в добовому наряді тощо. Таким чином, час курсанта на самопідготовку є обмеженим і не завжди зручним для узгодженої роботи викладача з майбутнім правоохоронцем, що й зумовлює труднощі системи управління в організації самостійної роботи.

Другим напрямом комунікації є навчально-рекомендаційний, який відповідає виконанню таких завдань системою управління самостійною роботою студентів:

- формування педагогічних знань у викладачів, які не мають педагогічної освіти (в системі підготовки юристів таких — більшість), щодо особливостей організації та методів самостійної тощо;
- навчання науково-педагогічних працівників технології проектування самостійної роботи студентів;

- забезпечення викладачів інформацією щодо складових методичного забезпечення;
- інструктування суб'єктів управління самостійною роботою студентів щодо критеріїв оцінювання якості роботи, форм та термінів звітування;
- здобуття навчальних знань і формування вмінь студентів;
- поширення кращого досвіду проектування й організації самостійної роботи.

Реалізація цих завдань можлива завдяки проведенню навчальних занять, інструктажів, семінарів, конференцій, виданню друкованих та електронних навчальних посібників і рекомендацій тощо. Досвід Донецького юридичного інституту МВС України свідчить, що здобуття студентами навчальних знань і формування вмінь успішно відбуваються в процесі викладання дисципліни «Основи самостійної навчальної діяльності» для першокурсників.

Третя складова комунікативної діяльності системи управління самостійною роботою студентів відповідає її організаційному напрямку, в якому вирішуються завдання інформування студентів щодо можливостей використання навчальної бази закладу, переліку завдань для самостійної роботи з кожної дисципліни, вимог до їх виконання, зв'язку з викладачем, звітування та виконання завдань. Виконавцем інформування студентів про наявність інфраструктурних та технічних можливостей навчального закладу щодо виконання самостійної роботи є, насамперед, деканат. Він визначає і часові можливості виконання курсантами самостійної роботи, як складової порядку денного майбутнього правоохоронця. Інші визначені завдання організаційної діяльності системи управління вирішує кафедра через індивідуальні та групові консультації, підготовку методичних матеріалів, використання Інтернет-технологій (наприклад, сторінки навчальної дисципліни на сайті навчального закладу). Надзвичайно ефективною, на нашу думку, має бути Інтернет-сторінка саме самостійної роботи для студентів факультету. На цій сторінці на кожний день (тиждень) мають бути зазначені завдання для самостійної роботи з певної навчальної дисципліни. Маючи таку інформацію, студент зможе планувати свою роботу, викладач — вимагати від нього відповідального ставлення та результатів, а деканат — контролювати стан організації самостійної навчальної діяльності на факультеті.

Четвертий напрям комунікативної діяльності системи управління — збір інформації про стан функціонування самостійної роботи з метою внесення своєчасних коректив та підсумкового узагальнення. Складовими цієї інформації є загальна поточна та підсумкова успішність студентів, стан виконання ними саме самостійної роботи, повнота створених методичних, інфраструктурних і технічних умов самостійної навчальної діяльності. Відповідні запити ректорат готує до деканату, факультет — до кафедри та студентів, а викладачі

розглядають ці питання під час роботи з майбутніми фахівцями. Збирання інформації відбувається з використанням друкованих чи електронних анкет, у процесі безпосереднього спілкування, під час отримання відгуків щодо умов вивчення навчальних дисциплін тощо. Наприклад, у 2011/12 р. досліджувалася думка курсантів і студентів Донецького юридичного інституту за підсумками вивчення вищезгаданої навчальної дисципліни «Основи самостійної навчальної діяльності» щодо її ефективності й організації. У межах питання «Що на Вашу думку доцільно було б змінити у вивченні ОСНД для більшої ефективності цього курсу?» 8 респондентів зі 190 осіб у частині організації викладання запропонували збільшити кількість практичних занять, а в частині приділення уваги певним темам курсу — 7 відзначило необхідність акцентувати на темах, які стосуються методики підготовки реферату та курсової роботи. Інші позиції мали поодинокий характер, що й не дивно, оскільки на запитання «Чи задоволені Ви рівнем навчальних знань і вмінь, набутих у процесі вивчення ОСНД?» «так» відповіли 174 особи, «частково так» — 15, «ні» — 0, не надав відповіді — 1 студент. На запитання «Чи зручно Вам користуватися теоретичним матеріалом з тем курсу ОСНД на сторінці дистанційного навчання Інтернет-сайта інституту?» зі 145 респондентів 124 відповіли «так» (85,5%), 5 — «частково», 9 — «ні», 7 — не заходили на сайт. Ті курсанти і студенти, які частково та негативно оцінили зручність користування теоретичним матеріалом, зазвичай, зазначали причини своїх відповідей, що було важливим для викладача. На запитання «Чи зручно та зрозуміло для Вас організовано на сторінці дистанційного навчання Інтернет-сайта інституту самостійну (позааудиторну) роботу з ОСНД?» відповіли «так» 137 осіб (94,5%), 7 респондентів надали інші відповіді, що свідчить про високу якість організації самостійної роботи.

П'ятим елементом комунікативної діяльності системи управління є звітування її суб'єктів за результатами власної діяльності. Зокрема, ще до початку семестру кафедра має звітувати перед керівництвом факультету про виконання проектування самостійної роботи з навчальних дисциплін. Звіт, який доцільно виконувати у вигляді таблиці, має повідомляти про: визначення навчальної дисципліни, певної теми, чергування навчальних занять і модулів самостійної роботи, їх цілі, зміст завдань, форми звітності та терміни виконання, методичні умови забезпечення модулів самостійної роботи.

Звіт деканату про стан функціонування самостійної роботи на факультеті має містити такі складові:

- 1) щодо навчальної дисципліни: показники середньої успішності студентів на групових заняттях, середня кількість незадовільних оцінок, пропусків без поважних причин у навчальній групі за заняття;
- 2) загальний стан організації самостійної підготовки до групових занять з різних предметів: наявність завдань для підготовки,

забезпеченість організаційних умов виконання самостійної роботи (методичне забезпечення, навчальна література, технічні засоби навчання, достатність часу для виконання завдань);

3) детальна характеристика стану організації самостійної підготовки до групових занять з навчальних дисциплін з найнижчою успішністю, найбільшою кількістю незадовільних оцінок, пропусків без поважних причин у навчальній групі та з навчальних дисциплін, де наявні недоліки в організації самостійної роботи, зокрема:

- стан забезпеченості студентів навчальною літературою, іншими засобами навчання, необхідними для виконання самостійної роботи;

- характеристика змісту методичного забезпечення модулів самостійної роботи, призначених для підготовки до групових занять (наявність теоретичної частини, чіткого формулювання завдань, вимог щодо їх виконання, форми звітності, критеріїв оцінювання тощо);

- технічне забезпечення умов виконання самостійної роботи (наявність навчальних аудиторій, комп'ютерної та оргтехніки, доступність до неї тощо);

- відповідність часу, передбаченого на виконання завдань самостійної роботи, бюджету часу, вільного від навчальних занять та інших заходів, до яких залучаються студенти (особливо це стосується курсантів);

4) пропозиції щодо поліпшення стану організації та виконання самостійної роботи на факультеті.

Шостим елементом комунікації в системі управління самостійною навчальною діяльністю студентів юридичних спеціальностей є запит суб'єктів нижньої ланки до відповідних керівників, який виконує функцію зворотного зв'язку та здійснюється в разі виникнення актуальних потреб. Якщо йдеться про мікросистему «викладач-студент», то майбутні фахівці використовують традиційні канали спілкування (консультації) та нові для практики вищої школи — форуми на навчальних сайтах. Останній варіант є зручним у разі, якщо спілкування через мережу Internet є традиційним та впорядкованим, наприклад, викладач біля комп'ютера щодня очікує запитання з 17.00 до 18.00. Традиційні консультації залишаються необхідними, проте в разі навчання саме курсантів кафедра має узгоджувати їх графік з факультетом через можливість залучення майбутніх правоохоронців до будь-яких заходів.

Такі суб'єкти управління як кафедра та факультет здійснюють запити до керівних органів за допомогою усних звернень, заяв та відповідних записок (рапортів). Їх причинами, зазвичай, можуть бути незадовільні інфраструктурні та технічні умови, нестача навчальної літератури, необхідність методичних матеріалів тощо.

Реалізація сьомого напрямку комунікативної діяльності суб'єктів системи управління самостійною роботою студентів полягає в наданні інформаційних повідомлень. Викладачі повідомляють їм результати

виконання навчальних завдань, графіки консультацій, перелік «хвостів» тощо. Працівники деканату надають відомості щодо результатів навчання на факультеті, зокрема в аспектах самостійної роботи, якості проектування та підготовки методичного забезпечення різними кафедрами, умов, що створюються на факультеті для виконання самостійної роботи. Подібну інформацію надає і ректорат, але в масштабах навчального закладу. Певні повідомлення зі сторони ректорату стосуються семінарів, конференцій, конкурсів «Кращий викладач», «Краща кафедра», наказів про заохочення та покарання окремих посадовців тощо.

Таким чином, комунікативна діяльність суб'єктів системи управління самостійною навчальною діяльністю студентів юридичних спеціальностей містить сім окремих напрямів: висунення вимог, навчально-рекомендаційний, організаційний, збору інформації, звітування, запиту й інформаційного повідомлення. Означені напрями комунікації реалізуються з використанням різних засобів документального, усного спілкування, комп'ютерних та інформаційних технологій. Отримані в статті результати є важливими для визначення системних складових механізму управління самостійною навчальною діяльністю майбутніх юристів, який є предметом подальших досліджень у зв'язку з необхідністю збільшення ефективності означеної форми навчальної роботи.

Список літератури

1. Жуков А. Е. Организация самостоятельной работы студентов в высшей школе. Дидактические средства, технологии, программы: монография / А. Е. Жуков, А. В. Симоненко. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004, — 220 с.
2. Кучерявий А. О. Проектування самостійної роботи студентів юридичних спеціальностей: навч. посіб. / А. О. Кучерявий, М. Л. Шелухін, В. В. Кадала та ін.; За заг. ред. А. О. Кучерявого. — Донецьк: ПП «ВД «Кальміус», 2013. — 200 с.
3. Малихін О. В. Теоретико-методологічні засади організації самостійної навчальної діяльності студентів вищих навчальних закладів : дис. д-ра пед. наук: спец. 13.00.09 / О. В. Малихін; Криворіз. держ. пед. ун-т. — Кривий Ріг, 2009. — 504 с.
4. Солдатенко М. М. Теорія і практика самостійної пізнавальної діяльності : монографія / М. М. Солдатенко. — К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2006. — 198 с.
5. Юридическая педагогика: учебник для студентов вузов / за ред. В. Я. Кикотя, А. М. Столяренко. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. — 895 с.
6. Яворська Г. Х. Соціально-професійна зрілість курсантів вищих закладів освіти МВС України: монографія / Г. Х. Яворська. — Одеса: ПЛАСКЕ ЗАТ, 2005. — 408 с.

Надійшла до редколегії 12.09.2013 р.